

Бірюков Є.І.

к.е.н., доц.

доцент кафедри менеджменту, маркетингу та публічного адміністрування,

ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет

імені академіка Юрія Бугая»

РОЛЬ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У СТИМУЛЮВАННІ САМОРОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Сучасні умови соціально-економічного розвитку територій зумовлюють необхідність переосмислення ролі фінансової політики у забезпеченні регіонального зростання. В умовах посилення процесів децентралізації управлінських повноважень фінансові стимули та мотиваційні механізми набувають нового змісту як інструменти формування фінансової спроможності територіальних громад, підвищення їх інноваційної активності та мобілізації внутрішнього потенціалу розвитку. Фінансові механізми створюють підґрунтя для мобілізації внутрішнього потенціалу громад, активізації інноваційних процесів та підвищення рівня економічної самостійності територій.

Попри запровадження в Україні окремих фінансових інструментів, рівень їх ефективності залишається обмеженим, що зумовлено відсутністю комплексного підходу, інституційної узгодженості та належних цифрових механізмів оцінювання результативності. Недостатня інтеграція стратегій фінансового стимулювання із сучасними можливостями гальмує процеси саморозвитку територій, особливо в умовах економічної нестабільності. У зв'язку з цим актуалізується необхідність наукового обґрунтування підходів до оптимізації впливу фінансових стимулів на саморозвиток територій.

У результаті реалізації реформи децентралізації в Україні сформовано нову систему територіальних громад, які стали основними суб'єктами місцевого самоврядування та провідними учасниками процесів саморозвитку [2; 4]. Відтак, особливої актуальності набувають питання забезпечення фінансової спроможності громад, зокрема через ефективне наповнення місцевих бюджетів. Податкові надходження є ключовим джерелом фінансової автономії, що визначає здатність місцевих органів влади надавати якісні послуги, реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, створювати сприятливе середовище для підприємницької діяльності, залучення інвестицій і впровадження цифрових технологій [5].

У 2024 р. доходи місцевих бюджетів України зросли на 4,8 % порівняно з попереднім роком і становили 709,1 млрд. грн. [1]. Аналіз структури доходів свідчить про значну залежність територіальних громад від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) та міжбюджетних трансфертів, що відображає низький рівень податкової автономії більшості громад. ПДФО залишається основним джерелом формування місцевих бюджетів (36,3 % загальних надходжень), тому будь-які зміни у його адмініструванні мають системний вплив на фінансову стійкість територій. Водночас частка субвенцій і дотацій з державного бюджету залишається значною (понад 26 %), що підкреслює необхідність поступового зменшення трансфертної залежності шляхом розширення власної доходної бази [1]. Водночас надходження від ПДФО у 2024 р. скоротилися на 11 % порівняно з попереднім періодом і становили 257,5 млрд. грн., що свідчить про потребу вдосконалення механізмів адміністрування цього податку та пошуку альтернативних джерел доходів місцевих бюджетів.

Проведений аналіз свідчить, що ефективність функціонування територіальних громад значною мірою визначається станом їх фінансової бази та структурою доходів місцевих бюджетів. Хоча процеси децентралізації в Україні сприяли зміцненню інституційної спроможності місцевого самоврядування, значна залежність громад від податку на доходи фізичних осіб і міжбюджетних трансфертів вказує на низький рівень податкової автономії. Зниження обсягів надходжень від ПДФО у 2024 році засвідчує вразливість існуючої системи фінансового забезпечення територій до економічних коливань та змін у податковій політиці.

Для забезпечення саморозвитку територій необхідним є підвищення рівня підприємницької активності, що може бути досягнуте шляхом реалізації комплексу заходів фінансового та інституційного характеру, зокрема:

- зменшення податкового навантаження на суб'єктів малого та середнього підприємництва;
- стимулювання створення нових робочих місць з метою підвищення рівня зайнятості територій та працевлаштування внутрішньо переміщених осіб;
- формування сприятливого інвестиційного середовища для залучення додаткових фінансових ресурсів у територіальний розвиток;
- активізації реалізації інфраструктурних проєктів, у тому числі на засадах публічно-приватного партнерства, з метою підвищення ефективності використання територіального потенціалу.

У той же час необхідно відзначити, що сучасні умови територіального розвитку від місцевої влади поставили такі виклики, як:

- зміцнення фінансової автономії територіальних громад, що забезпечує їхню здатність самостійно формувати й використовувати ресурси для надання суспільних благ населенню;
- створення передумов для більш повного задоволення потреб місцевого населення шляхом наближення управлінських рішень до громадян;
- підвищення рівня відповідальності органів місцевого самоврядування перед жителями відповідних адміністративно-територіальних одиниць за результати прийнятих рішень;
- посилення стимулів для державного сектору щодо своєчасного реагування на суспільні запити та потреби громадян;
- формування конкурентного середовища між різними рівнями місцевої влади за трудові ресурси, виробничі фактори та споживачів суспільних благ;
- розбудова ефективної системи фінансового вирівнювання, спрямованої на стимулювання збалансованого соціально-економічного розвитку територій;
- підвищення професійної компетентності та управлінської спроможності органів місцевого самоврядування у процесі планування й реалізації заходів територіального розвитку;
- забезпечення динамічності та інноваційності системи місцевого управління, що сприяє експериментуванню та впровадженню нових підходів у наданні публічних послуг;
- удосконалення системи розподілу владних повноважень між різними рівнями управління з метою забезпечення їхньої збалансованості та ефективної взаємодії.

Для підвищення фінансової стійкості та самодостатності громад необхідним є впровадження комплексних стратегій фінансового стимулювання, інтегрованих із цифровими інструментами моніторингу та управління. Оптимізація фінансальних механізмів з урахуванням цифрових можливостей сприятиме підвищенню прозорості бюджетних процесів, ефективнішому використанню місцевих ресурсів і, як наслідок, прискоренню процесів саморозвитку територій.

Перелік посилань:

1. Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2024 рік. Портал «Децентралізація». URL: <https://decentralization.ua/news/19387> (дата звернення 10.07.2025).
 2. Тульчинська С. О. Дергалюк М. О. Розвиток регіональних економічних систем в умовах цифрової трансформації: монографія. Київ, Ви-во «7БЦ», 2025. 153 с.
 3. Тульчинська С. О. Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти: монографія. Київ, НТУУ «КПІ», 2009. 488 с.
- Тульчинський Р. В., Тульчинська С. О., Стасюк О. В. Сучасні тенденції регіонального менеджменту сільського розвитку в умовах цифрової трансформації. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. №1 (41). С. 201-210.